

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.2.12>

О. В. Ковальова

ORCID ID: 0000-0003-4555-0172

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ

МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В статті розглядається механізм удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування. Автор вказує, що одним із актуальних шляхів удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування може стати запровадження довгострокової стратегії «Механізм інформатизації та діджиталізації досудового розслідування», котра має враховувати чотири основні блоки із поступовими кроками удосконалення кримінального процесу в Україні: 1) удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційного забезпечення досудового розслідування; 2) створення уніфікованих інформаційних платформ, синхронізованих між підрозділами, які беруть участь у досудовому розслідуванні; 3) створення цифрових проєктів для громад, залучених у досудове розслідування; 4) створення публічних електронних сервісів пошуку та перевірки осіб, які вчинили насильницькі кримінальні правопорушення, суспільно небезпечні діяння проти національної безпеки держави, та кримінальні правопорушення «ненависті». В контексті дослідження доцільною є інтеграція цільової програми: «Е-розслідування: електронне кримінальне провадження». Мета цієї програми має полягати у вирішенні проблем пов'язаних зі спрощенням пошуку, виявлення та збереження доказової інформації, спрямованих на удосконалення вільного та безперервного доступу органів досудового розслідування до інформації, необхідної для розкриття кримінального правопорушення у максимально короткі терміни, а також зменшення негативних наслідків, пов'язаних зі збільшенням кількості та латентності окремих видів суспільно небезпечних діянь. Підсумовано, що проведене дослідження дозволило підсумувати, що можна виділити наступні напрямки вдосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування: 1) стратегічне планування процесу удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування; 2) створення відповідних програм інтеграції сучасних платформ інформаційного забезпечення досудового розслідування; 3) розгляд інформаційного забезпечення досудового розслідування як одного із способів кримінологічного та віктимологічного запобігання кримінально протиправній діяльності в Україні.

Ключові слова: досудове розслідування, інформаційне забезпечення, кримінальне провадження, електронне розслідування, механізм, кримінальне правопорушення.

На сьогоднішній день удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування потребує більш сучасного та комплексного підходу, котрий має, в першу чергу, полягати у створенні довгострокових програм та стратегій, реалізованих на апробованих нормативно-правових платформах. Вказане надасть можливість підходити комп-

лексно до розкриття різного роду кримінальних правопорушень, більш якісно боротись із латентністю та суб'єктивністю органів досудового розслідування. Отже, враховуючи вказане, пропонуємо зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, одним із актуальних шляхів удосконалення інформаційного забезпечення досудового

розслідування може стати запровадження довгострокової стратегії **«Механізм інформатизації та діджиталізації досудового розслідування»**, котра має враховувати чотири основні блоки із поступовими кроками удосконалення кримінального процесу в Україні: 1) **удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційного забезпечення досудового розслідування**: встановлення кореляцій між нормативно-правовими актами, які регулюють різні сфери інформатизації суспільства; створення нормативно-врегульованого алгоритму пошуку та використання інформації на різних етапах досудового розслідування; удосконалення кримінального процесуального законодавства в частині захисту особистої інформації в кримінальному провадженні; 2) **створення уніфікованих інформаційних платформ, синхронізованих між підрозділами, які беруть участь у досудовому розслідуванні**: створення та запровадження відповідного програмного забезпечення роботи інформаційних систем, котрі надають можливість вільного доступу та обміну доказовою інформацією між підрозділами, котрі співпрацюють по конкретному кримінальному провадженню, у т.ч. – експертними підрозділами за умови наявності у останніх нормативно врегульованих підстав для отримання конкретної інформації, необхідної для експертних досліджень речових доказів. Враховуючи те, що експертні підрозділи системи МВС України відносяться до цивільних, такий доступ має бути документально дозволений слідчим суддею; пошук зарубіжних інвестицій та грантової підтримки для заохочення та інтеграції актуальних проєктів; інтеграція зарубіжного досвіду; 3) **створення цифрових проєктів для громад, залучених у досудове розслідування**: удосконалення рівня взаємодії із громадянським суспільством в частині інформаційного забезпечення досудового розслідування, своєчасного отримання доказової інформації по кримінальним правопорушенням, сприяння розвитку активного правового суспільства та удосконалення рівня довіри до правоохоронних органів; 4) **створення публічних електронних сервісів пошуку та перевірки осіб, які вчинили насильницькі кримінальні правопорушення, суспільно небезпечні діяння проти національної безпеки держави, та кримінальні правопорушення «ненависті»**: створення баз даних суб'єктів наведених кримінальних правопорушень з метою своєчасного попередження кримінально протиправної активності, встанов-

лення суспільно небезпечних зв'язків, пошуку фігурантів та співучасників окремих кримінальних правопорушень.

Вказана стратегія вдало корелюється із Концепцією програми інформатизації МВС України на 2021–2023 роки, затвердженої рішенням Колегії Міністерства внутрішніх справ України від 22 квітня 2021 року № 301 та загальними принципами досудового розслідування в Україні. Зазначені блоки мають включати в себе реалізацію таких дій як: 1) тотальна електронізація документообігу із збереженням паперових копій (що набуває особливої актуальності під час воєнного стану в державі та потенційної неможливості доступу до паперових документів). Запропоноване надасть можливість органам досудового розслідування отримувати доступ до необхідних даних з будь-якої точки України без порушення термінів кримінального провадження; 2) електронна архівація даних, терміни яких ще є актуальними, що надасть можливість зберігати та отримувати доступ до «старої» інформації, котра може сприяти розкриттю кримінального правопорушення; 3) архівація даних судово-експертної діяльності та інформації щодо доказів, які були надані у вигляді об'єктів дослідження; 4) створення/удосконалення аналогових реєстрів (по типу Єдиного реєстру судових рішень), інтерфейс яких надає можливість цивільним особам отримувати обмежений доступ (за виключенням особистої інформації, забороненої до оприлюднення кримінальним процесуальним законодавством та іншими нормативно-правовими актами України) до пошуку та перегляду обставин досудового розслідування та даних потенційних кримінальних правопорушників.

Прикладом є Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи. Відповідно до Закону України від 19 грудня 2019 року № 409-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи», Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи – автоматизована електронна база даних, створена для забезпечення збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили злочини проти статевої свободи

та статевої недоторканості малолітньої особи, у тому числі осіб, судимість яких за такі злочини знята або погашена в установленому законом порядку. До реєстру вносяться відомості щодо прізвища, імені, по батькові засудженого, дати народження, місця проживання чи перебування, злочину, за який його було засуджено, виду кримінального покарання, який до нього був застосований, інформацію про фактично відбуте ним покарання, а також про порушення правил адміністративного нагляду. Інформація про особу вноситься до реєстру на підставі обвинувального вироку суду, який набрав законної сили. У разі якщо особа вчинила злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи до створення реєстру, інформація про таку особу вноситься до реєстру на підставі ухвали суду за місцем проживання такої особи або місцем відбування нею покарання за клопотанням прокурора. Користувачами реєстру є керівники прокуратур та органів досудового розслідування, прокурори, слідчі та інші уповноважені особи Національної поліції України та Державного бюро розслідувань. Право на отримання інформації щодо факту перебування конкретної особи в реєстрі мають: сільські, селищні та міські голови, керівники державних адміністрацій, інших органів державної влади та місцевого самоврядування – щодо осіб, які претендують на зайняття посади керівника (заступника керівника) дошкільного навчального закладу, середнього навчального закладу, позашкільного навчального закладу, закладу охорони здоров'я або іншої установи, організації, зобов'язаної здійснювати нагляд за малолітніми особами або надавати послуги медичного, навчального чи соціального характеру малолітнім особам, та належать до їх сфери управління; керівники дошкільних навчальних закладів, середніх навчальних закладів, позашкільних навчальних закладів, закладів охорони здоров'я або іншої установи, організації, зобов'язаної здійснювати нагляд за малолітніми особами або надавати послуги медичного, навчального чи соціального характеру таким особам, у зв'язку з вирішенням питання щодо прийняття особи на роботу; будь-яка фізична особа щодо інформації про себе; будь-яка фізична особа щодо інформації про іншу особу у разі наявності завіреної відповідно до вимог Закону України «Про нотаріат» згоди особи, щодо якої така інформація запитується [1]. Таким чином, ще на етапі досудового розслідування (якщо особа знову вчинила кримінальне

правопорушення або підозрюється у його вчиненні) завдяки такому реєстру інформація може бути перевірена, у тому числі – цивільними особами з метою уникнення випадку працевлаштування особи, котра знаходиться у розшуку та має кримінальний досвід.

В контексті нашого дослідження доцільною є інтеграція цільової програми: **«Е-розслідування: електронне кримінальне провадження»**. Мета цієї програми має полягати у вирішенні проблем пов'язаних зі спрощенням пошуку, виявлення та збереження доказової інформації, спрямованих на удосконалення вільного та безперервного доступу органів досудового розслідування до інформації, необхідної для розкриття кримінального правопорушення у максимально короткі терміни, а також зменшення негативних наслідків, пов'язаних зі збільшенням кількості та латентності окремих видів суспільно небезпечних діянь.

До завдань програми має входити: активізація зусиль теоретиків та практиків з питань розробки та запровадження спеціального технічного та програмного інформаційного забезпечення досудового розслідування; спрощення роботи суб'єктів реалізації кримінальної та кримінальної процесуальної політики в частині запобігання кримінально протиправній діяльності; налагодження рівня координації та взаємодії органів виконавчої влади у цій сфері; удосконалення наявних баз даних та інших інформаційних масивів, котрі використовуються органами досудового розслідування; встановлення електронної взаємодії із цивільним населенням (громадськістю, яка бере участь у кримінальному провадженні, волонтерами тощо); залучення європейських та міжнародних партнерів до розробки сучасних інформаційних платформ для розкриття кримінальних проваджень; налагодження роботи електронного документообігу; залучення у всіх можливих випадках штучного інтелекту для зниження перевантаження органів досудового розслідування; максимальний відхід від паперових архівів.

Реалізація програми дозволить оволодіти новими методами реалізації досудового розслідування; підвищити рівень роботи органів досудового розслідування, розширити межі повноважень останніх шляхом залученням до реалізації нових інформаційно-пошукових стратегій; запровадити ефективний та науково обґрунтований підхід до кримінального провадження; створити систему контролю за якістю реалізації досудового розслідування; знизити загальний рівень

кримінально протиправної діяльності шляхом підвищення якості досудового розслідування.

Варто звернути увагу на те, що удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування надасть можливість удосконалити кримінологічну політику в частині запобігання кримінальним правопорушенням. Це пояснюється тим, що саме органи досудового розслідування є одними із основних суб'єктів такого запобігання. Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VII визначено завдання відповідного органу, серед великої кількості яких є положення, що орієнтовані на запобігання злочинам, а саме: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, що спрямована на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення тощо [2]. Поряд із цим необхідно зазначити, що Національна поліція України здійснює запобіжну діяльність не ізольовано, а в різних видах взаємодії з органами, 1) які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України); 2) які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання та протидії злочинності (Генеральний прокурор України й підпорядковані йому прокурори; Рада національної безпеки і оборони України); 3) які провадять правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю (серед суб'єктів цієї групи варто виділяти дві підгрупи: а) органи, для яких боротьба зі злочинністю є однією з основних функцій (наприклад, Департамент карного розшуку Національної поліції України, Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ України та ін.); 4) які здійснюють контролюючу й інші види управлінської діяльності (громадські організації, об'єднання, органи державного контролю, преса) [3, с. 154–162]. Таким чином, всі вищевказані органи беруть безпосередню участь у глобальному процесі запобіжної антикримінальної діяльності.

До головних правоохоронних функцій варто зарахувати: 1) профілактичну (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); 2) захисну (захист життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб); 3) охорону публічного порядку та безпеки й власності; 4) ресоціалізаційну (ця функція є найбільш характерною для органів і служб у справах

неповнолітніх; служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі); 5) оперативно-розшукову; 6) розслідування злочинів; 7) судового розгляду справ; 8) розгляду справ про адміністративні правопорушення; 9) розгляду справ про фінансові й адміністративно-господарські правопорушення (тобто розгляд справ про адміністративні правопорушення, вчинені юридичними особами або громадянами-підприємцями); 10) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів досудового слідства та прокурорів [4, с. 10–16]. Отже, фактично, проведення досудового розслідування, котре в першу чергу полягає у пошуку доказової інформації та за рахунок використання останньої забезпечується своєчасне розкриття кримінальних правопорушень, боротьба із латентністю, кримінальністю та віктимністю населення.

Слід звернути увагу на особливий об'єкт протидіючого впливу ДБР. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» та ч. 4 ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України [5], ДБР вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України та Бюро економічної безпеки України (*додовнено нами – О.К.*), заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України [6, с. 195]. Діяльність ДБР набуває особливої актуальності з огляду на ті кримінальні правопорушення, котрі знаходяться в межах їх компетенції. Варто звернути увагу також на те, що наразі співпраця Національної

поліції із ДБР налагоджена не в повній мірі, це стосується і інформаційного забезпечення.

Механізм запобіжної діяльності ДБР полягає у системі форм, методів і засобів щодо запобігання злочинам (профілактика та попередження) та реагування на злочини (виявлення, припинення, розкриття та розслідування). Зазначений механізм має свою специфічну функціональну побудову: ДБР спочатку «відповідним чином реагує на факт вчинення злочину, а під час кримінального провадження здійснює запобігання новим злочинам, і такий процес триває постійно» [7, с. 110]. Двокомпонентний комплекс зусиль Бюро з протидії злочинності – «це своєрідне постійно діюче знаряддя в розпорядженні органів кримінальної юстиції, яке потрібно професійно застосовувати та вдосконалювати» [7, с. 110]. У науці справедливо зазначається, що ефективність запобіжної діяльності багато в чому зумовлюється правильним визначенням суб'єктів, здатних успішно здійснювати цю діяльність, та розподілом обов'язків між ними в окресленій царині [8, с. 120]. За справедливим твердженням О. М. Литвинова, суб'єкти протидії злочинності утворюють цілісну у функціональному й організаційному відношенні систему, з'єднану спільністю мети та управління у сфері протидії злочинності. Складність цієї системи зумовлена, з одного боку, багатогранністю виконуваних завдань із забезпечення безпеки, запобігання, профілактики, припинення, розкриття і розслідування злочинів, а з іншого – розподілом завдань між суб'єктами різних рівнів, що зумовлено ієрархічною побудовою системи. Дана система є складною соціальною організацією, бо групи однорідних органів, що входять до неї, утворюють відносно самостійні організаційні формування, які функціонують на основі тотожних закономірностей. Кожне з таких формувань є підсистемою більш великої системи та водночас складається зі своїх підсистем [9; 10, с. 996]. Отже, налагодження співпраці із ДБР надасть можливість удосконалити рівень інформаційного забезпечення досудового розслідування, а також більш якісно проводити роботи із запобігання кримінальним правопорушенням в Україні.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що можна виділити наступні **напрямки вдосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування:**

- 1) стратегічне планування процесу удосконалення інформаційного забезпечення досудового розслідування;
- 2) створення відповідних програм інтеграції сучасних платформ інформаційного забезпечення досудового розслідування;
- 3) розгляд інформаційного забезпечення досудового розслідування як одного із способів кримінологічного та віктимологічного запобігання кримінально протиправній діяльності в Україні.

Список використаної літератури:

1. Закон України від 19 грудня 2019 року № 409-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-20#Text>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
3. Тичина Д.М. Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2(13). С. 154–162.
4. Шай Р.Я. Природа та сутність правоохоронної діяльності. *Наше право*. 2014. № 5. С. 10–15.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. Носевич Н. Кримінологічне розуміння державного бюро розслідувань як суб'єкта протидії злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 194–199.
7. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103–112.
8. Храмов О. М. Запобігання кримінальному насильству на спеціально-кримінологічному рівні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2017. Вип. 24. С. 120–122.
9. Кримінологія: питання та відповіді / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2015. 324 с.
10. Севрук В. Г. Правоохоронні органи, які здійснюють протидію злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: український та міжнародний досвід. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 995–1005.

Kovalova O. V. The mechanism for improving the information support of pre-trial investigation in Ukraine

The article considers the mechanism of improving the information provision of pre-trial investigation. The author points out that one of the actual ways to improve the information provision of pre-

trial investigation may be the introduction of a long-term strategy “Mechanism of informatization and digitization of pre-trial investigation”, which should take into account four main blocks with gradual steps to improve the criminal process in Ukraine: 1) improvement of the regulatory and legal regulation of information provision of pre-trial investigation; 2) creation of unified information platforms synchronized between units participating in pre-trial investigation; 3) creation of digital projects for communities involved in pretrial investigation; 4) creation of public electronic search and verification services for persons who have committed violent criminal offenses, socially dangerous acts against the national security of the state, and “hate” criminal offenses. In the context of our research, it is appropriate to integrate the target program: “E-investigation: electronic criminal proceedings”. The purpose of this program should be to solve problems related to the simplification of the search, identification and preservation of evidentiary information, aimed at improving the free and continuous access of pre-trial investigation bodies to the information necessary for the disclosure of a criminal offense in the shortest possible time, as well as reducing negative consequences, associated with an increase in the number and latency of certain types of socially dangerous acts. It was concluded that the conducted research made it possible to conclude that the following areas of improvement of information provision of pre-trial investigation can be identified: 1) strategic planning of the process of improving information provision of pre-trial investigation; 2) creation of appropriate programs for the integration of modern information support platforms for pre-trial investigation; 3) consideration of information provision of pre-trial investigation as one of the methods of criminological and victimological prevention of criminally illegal activities in Ukraine.

Key words: pretrial investigation, information support, criminal proceedings, electronic investigation, mechanism, criminal offense.